

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Грабець Юлії Андріївни на тему «Діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр.», поданого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю – 032 Історія та археологія.

Публічну презентацію та обговорення результатів дисертаційної роботи здійснено на розширеному засіданні кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Актуальність теми та її зв'язок з планами наукових робіт установи.

В умовах російсько-української війни актуалізується питання консолідації української нації й утвердження її ідентичності. Українськість нині постає одним із найважливіших засобів захисту державності. Впродовж історичного часу значний внесок у збереження національної історичної пам'яті, культури, традицій зробило духовенство й, зокрема, греко-католицьке. В умовах бездержавності Церква залишалася єдиною інституцією, яка зберігала українськість, сприяла пробудженню національної свідомості й опікувалася духовно-моральними якостями віруючих. У важкі часи лихоліття духовенство було опорою віруючих, допомагаючи їм стійко долати виклики часу. На сучасному етапі українські громадяни, які потерпають від людських та матеріальних втрат й перебувають у стані психоемоційної напруги, також потребують духовної опіки та підтримки. З огляду на ці обставини вважаємо особливо актуальним вивчення досвіду діяльності ГКЦ у міжвоєнний період. В умовах перебування Східної Галичини під владою Республіки Польща саме греко-католицьке духовенство взяло на себе консолідуючу функцію, спрямовуючи українську спільноту Східної Галичини на відновлення і розбудову релігійних, соціально-економічних, культурно-освітніх сфер життєдіяльності. Попри значний науковий доробок участі духовенства в різних сферах життя регіону залишається недостатньо вивченим становище греко-

католицького духовенства в міжвоєнний період у відповідності з їхньою діяльністю.

У міжвоєнний період ГКЦ зберігала свою структуру, кількісно та якісно нарощувала свій кадровий потенціал, вибудовувала систему комунікації між єпископатом, парафіяльним духовенством і парафіянами. Керуючись настановами ієрархії ГКЦ, духовенство брало участь у фінансово-господарських, освітніх та культурно-просвітницьких процесах регіону. Вивчення діяльності парафіяльного духовенства уможливило з'ясування джерел його фінансування, місця і значення в нарощуванні потенціалу ГКЦ, реалізації заходів для забезпечення матеріального добробуту і підвищення господарсько-фінансової спроможності населення. Дослідження участі парохів у сфері соціального захисту населення допомогло визначити механізми, форми та засоби, які використовувалися з метою підтримки незахищених категорій населення в умовах нестачі фінансових ресурсів і правових обмежень з боку польського уряду. З'ясування участі парафіяльних священників у освітніх, релігійно-культурно-просвітницьких проєктах дозволило визначити його роль у формуванні української ідентичності через гальмування процесів полонізації української освіти, подолання неграмотності, участь у різноманітних громадських організаціях, поширення національних та релігійних цінностей серед українців.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена науковим та суспільними чинниками сучасного життя українців. Інформація про досвід діяльності греко-католицького духовенства у міжвоєнний період на території Східної Галичини є значимою для подальшого розвитку процесів консолідації українців.

Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка відповідно до науково-дослідної теми кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства: «Релігія і Церква у контексті світових і суспільних трансформацій» (державний номер реєстрації 0123U101108). Тему дисертації затверджено вченою радою Тернопільського національного

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (*протокол № 6 від 22.12.2020 року*), перезатверджено у новій редакції вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (*протокол № 11 від 26.03.2024 року*).

Особиста участь автора в одержанні наукових та практичних результатів дослідження. Дисертаційна робота Грабець Ю. А. є самостійною науковою працею, в якій висвітлені комплексний аналіз діяльності греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр. Дослідження спрямоване на виявлення, опрацювання й введення до наукового вжитку значного масиву документальних джерел з архівних установ, які дослідниками раніше не вивчалися або ж використовувалися фрагментарно. Такий підхід уможливив цілісне й системне осмислити задекларованої проблематики.

Грабець Ю. А. детально проаналізувала історіографічний доробок проблематики дослідження, дослідила діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр. крізь призму аналізу церковних документів і нормативно-правових актів, правове поле діяльності ІКЦ у Республіці Польща, особливості державно-церковних відносин, адміністративно-управлінських структур Церкви, фінансово-матеріальне становище духовенства, участь духовенства в роботі банківських, фінансових установ і кооперативів, стан духовних закладів освіти та їх впливів на підготовку священницьких кадрів, напрями та зміст культурно-просвітницької та харитативної роботи.

Структура та оформлення дисертаційного дослідження. Наукова робота структурована і виконана відповідно до вимог на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю – 032 Історія та археологія. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (461 позиція), додатків (1). Загальний обсяг тексту дисертації – 307 сторінок. Обсяг основного тексту – 190 сторінок.

У *Першому розділі* дисертаційної роботи систематизовано й охарактеризовано стан наукового опрацювання вітчизняних науковців та

представників української діаспори з досліджуваної проблематики. Аналіз та структурування наявної історіографії з обраної теми здійснено згідно з проблемно-хронологічним принципом й умовно поділено на три групи: роботи сучасників подій; дослідження науковців діаспори; праці сучасних українських дослідників. Попри наявність тематично споріднених праць, у яких висвітлено окремі аспекти життєдіяльності ГКЦ у 1918–1939 рр., запропонована нами в дисертації наукова проблема не набула комплексного вивчення. Джерельну базу дослідження складають неопубліковані та опубліковані документи і матеріали. За видами джерел їх поділено на чотири групи: архівні документи (11 фондів, 86 справ), що зберігаються в ЦДІАЛ України, Державному архіві Івано-Франківської області, Державному архіві Тернопільської області, а також матеріали із Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника; періодичні видання, зокрема періоду Республіки Польща (1918–1939 рр.), а також видання української діаспори; спогади безпосередніх учасників і пересічних свідків тих подій; документи і джерельні матеріали, які опубліковані у збірниках документів. Також використано опубліковані документи та матеріали богословської періодичної преси. Проведене дослідження базується на теоретико-методологічних засадах гуманітарного знання. Використано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних наукових методів, за допомогою яких вивчено документи, нагромаджено та систематизовано емпіричний матеріал, проаналізовано статистичні дані. Таким чином, доведено, що опрацьована історіографія, наявна джерельна база та вибір методологічного інструментарію забезпечили достовірність наукових результатів.

У *Другому розділі* встановлено, що ГКЦ після Першої світової війни, польсько-українського протистояння 1918–1919 рр., польсько-радянської війни 1920–1921 рр. мала значні матеріальні та кадрові втрати. Формування правового поля діяльності ГКЦ розпочалося після укладення в 1925 р. Конкордату між Святим Престолом і Республікою Польща. Міждержавний договір сприяв врегулюванню державно-церковних стосунків, створив умови для відновлення релігійних громад, відбудови та нарощування їхнього

майна. Після Першої світової війни ГКЦ зберегла та розвинула адміністративно-управлінські структури, налагодила вертикаль взаємодії між духовенством і вищими церковними органами, забезпечила участь віруючих у процесах парафіяльного життя, сприяла покращенню умов життя та підвищенню статусу священників у громаді. Встановлено джерела надходжень прибутків парафій, якими були: державні дотації, пожертви парафіян за здійснення треб, оплата оренди церковних земель. Прибутки від церковних володінь використовувалися для розвитку національного господарства, підтримки громадських організацій та культурно-освітніх проєктів. Парафіяльне духовенство брало участь у розбудові національних банківських і фінансових інституцій, кооперативів.

У *Третьому розділі* висвітлено особливості системи богословської освіти, яка забезпечувала якісну підготовку кадрового складу парафіяльних священників. У міжвоєнний період у Східній Галичині функціонували п'ять семінарій у Львові, Рогатині, Станіславові, Перемишлі. Відкриття у 1929 р. Богословської Академії у Львові створило умови для формування нової плеяди високоосвіченого духовенства. Відтак участь духовенства в культурно-освітніх процесах набула системного характеру. Вагомий внесок у розвиток дошкільної, шкільної, жіночої та фахової освіти зробили монаші чини ГКЦ. Під керівництвом згромаджень Чину Святого Василія Великого та Сестер Службниць Непорочної Діви Марії функціонували школи, гімназії, фахові школи, учительські семінарії, «захоронки» тощо.

У міжвоєнний період ГКЦ проводила благодійну роботу, зокрема, надавала допомогу потребуючим верствам населення, якими були сироти, вдови, безробітні, люди похилого віку та інші. Духovenство співпрацювало з громадськими організаціями, серед яких «Українське Крайове Товариство охорони дітей і опіки над молоддю», «Захист ім. митрополита А. Шептицького для сиріт», «Фонду вдів і сиріт священників», «Єпархіальна поміч», «Власна Допомога», Українським Комітетом Допомоги безробітним та вбогим. Для збереження національної ідентичності духовенство активізувало культурно-просвітницьку роботу. Вони допомагали українцям відстоювали право

навчатися рідною мовою, ініціюючи шкільні плебісцити, створення приватних шкіл, організацію курсів грамотності для неписьменних, надання фінансової допомоги здібним дітям. Священники сприяли розвитку національних та соціокультурних цінностей, беручи участь у місцевих осередках товариств «Рідна школа», «Просвіта» тощо. Для популяризації християнських цінностей і задля консолідації українського суспільства священники поширювали серед парафіян католицькі часописи, організовували місячники католицької преси, викладали науку релігії у школах, проводили катехизацію дітей. В рамках проведення «Католицької акції» на парафіях священники створювали гуртки для дітей та молоді. Результатом її проведення було створення нових і активізація вже існуючих християнських товариств, пожвавлення видавничої справи християнської літератури, активізація діяльності інших молодіжних організацій.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень і рекомендацій. Основні положення дисертаційного дослідження обґрунтовані завдяки опрацюванню значної джерельної бази (461 найменування). Об'єктивність і обґрунтованість результатів дослідження пов'язана із застосуванням загальних та спеціальних наукових груп методів, які відповідають меті й завданням задекларованої теми. Важливими чинниками також є апробація результатів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та кафедральних наукових заходах.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що у дисертаційному дослідженні *вперше*:

- комплексно та ґрунтовно досліджено стан та діяльність греко-католицького духовенства у міжвоєнний період на території Республіки Польщі;
- проаналізовано і класифіковано історіографічний і джерельний матеріал, уведено до наукового вжитку низку неопублікованих документів;
- узагальнено низку церковних документів, які визначають адміністративно-управлінський устрій ГКЦ, функціональні обов'язки деканів, парохів, сотрудників;

- з'ясовано правила листування між деканальним урядом, парафіяльним духовенством і митрополичим ординаріатом та процедуру ревізій парафій;

- проведено аналіз впливу аграрної реформи польського уряду на фінансово-матеріальний стан духовенства;

- з'ясовано специфіку функціонування Малої семінарії у Львові, роботу фахових шкіл під керівництвом сестер ЧСВВ, проблеми у організації роботи вдовичо-сирітських фондів.

Поглиблено:

- аналіз матеріальних і кадрових втрат греко-католицьких парафій після Першої світової війни;

- дослідження діяльності греко-католицького духовенства у контексті соціально-економічного розвитку регіону та участі у кооперативному русі;

- знання про діяльність духовенства у процесах боротьби за збереження українського шкільництва;

- вивчення специфіки діяльності богословських освітніх закладів, участі монаших чинів ЧСВВ і ЗСНДМ в організації «захоронок», народних шкіл та фахових закладів для осіб жіночої статті;

- аналіз суб'єктивних чинників, що уможливлювали непорозуміння між парохом і сотрудником, священником і парафіянами.

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження державно-церковних відносин, які визначали умови діяльності греко-католицького духовенства в Республіці Польщі;

- положення про співпрацю духовенства з громадськими культурно-освітніми організаціями.

Практична цінність отриманих результатів полягає у висвітленні діяльності греко-католицького духовенства Східної Галичини окресленого періоду, що сприятиме поглибленню вивчення досліджуваної проблеми та використанню досвіду праці священників в сучасних умовах суспільного розвитку. Зібраний фактологічний матеріал, джерельно-документальна база дослідження можуть бути використані в науково-дослідній роботі істориків,

священників, очільників громад, більш вузьких наукових досліджень, що стосуватимуться окремих напрямків задекларованої проблематики. Окрім того, положення і висновки дисертації можуть бути використані при написанні окремих розділів навчальних посібників, підручників з історії України.

Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. Дисертація, автором якої є Грабець Юлія Андріївна, відповідає усім вимогам, які визначені для такого типу наукових досліджень. Наголосимо, що під час аналізу дисертації не було виявлено порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації й фальсифікації), а також не було встановлено текстових запозичень. Перевірку дисертації на наявність плагіату здійснено у системах StrikePlagiarism, Tumitin. Відповідно до проведеного аналізу в системах оригінальність тексту становить: StrikePlagiarism – 98,1 %, Tumitin – 95,0 %. На цій підставі дисертаційну роботу визнаємо самостійно виконаним науковим дослідженням, а усі ідеї та наукові положення, які викладені автором, отримані ним особисто.

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Bystrytska E. & Hrabets Yu. Position and Activities of the Greek-Catholic Parish Clergy of Eastern Galicia in 1914 – 1939. *Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2023. Вип. 27. С. 105–116. URL: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.27.281515>

2. Грабець Ю. А. Ключові аспекти адміністративно-управлінської структури Галицької митрополії ГКЦ у міжвоєнний період. *Консенсус*. 2024. Вип. 2. С. 64–73. URL: <https://doi.org/10.31110/consensus/2024-02>

3. Грабець Ю. А. Культурно-освітня діяльність Греко-Католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2024. Вип. 1. С. 26–32. URL: <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.1>

4. Грабець Ю. А. Просвітницька діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки*

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2024. Вип. 2. С. 44–51. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/35605/1/NZ_History_2024_2.pdf

Праці апробаційного характеру

5. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства в контексті соціально-економічного розвитку Східної Галичини після Першої світової війни. *Українське релігієзнавство*. 2024. № 96. С. 30–35. URL: <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2024.96.04>

6. Бистрицька Е., Грабець Ю. Зміст та особливості розвитку греко-католицької богословської освіти в Східній Галичині в першій половині XX століття. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип 10. С. 14–19.

URL: https://sspu.edu.ua/images/2023/docs/nauka/konf/tmns_102023_1c352.pdf

7. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького духовенства у контексті збереження національної та релігійної ідентичності українців у 1918–1925 рр. *Міжнародні відносини і безпека в біполярному світі: контури нового світоустрою для України та світу*. Матеріали V Міжнародної наукової конференції (Суми, 30 червня 2023 року). Суми, 2023. С. 31–34. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bd913333-d33e-47b7-86e4-26bc45bb6b0c/content>

8. Грабець Ю. А. Діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в контексті збереження соціокультурних цінностей населення у міжвоєнний період. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*. Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 11–12 травня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 239–244. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30026/1/Zb_Tsinnisni_orienturu.pdf

9. Грабець Ю. А. Внесок греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини у збереження національної ідентичності українців міжвоєнної доби. *Проблеми ідентичності культурної спадщини*

України в умовах російсько-української війни. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2023 р.). Київ, 2023. С. 69–74. URL: <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14037/Podkupko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

10. Грабець Ю. А. Харитативна діяльність ГКІЦ на теренах Східної Галичини у міжвоєнний період. *Держава і Церква в новій та новітній історії України*. Збірник наукових статей випуск IX. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 167–177.

11. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького парафіяльного духовенства в процесах соціально-економічного розвитку Східної Галичини в міжвоєнний період. *Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених*. Збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 405–411. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/33310/1/Akt_problem.pdf

12. Грабець Ю. А. Роль греко-католицького духовенства в процесах відновлення соціального та культурного життя на теренах Східної Галичини після Першої світової війни. *Велика війна в історії людства*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, приуроченої 110-й річниці початку Першої світової війни (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 131–134. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/34513/4/Konferenciya_Viina.pdf#page131

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка.

Основні положення дослідження оприлюднено автором у доповідях на міжнародних та всеукраїнських конференціях:

— Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми ідентичності культурної спадщини України в умовах російсько-української

війни та у повоєнний період» (м. Київ, 25 травня 2023 р., форма часті – онлайн доповідь).

– V Міжнародна науково-практична конференція: Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід (м. Тернопіль, 11–12 травня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

– IX Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання викладання суспільних та гуманітарних дисциплін в умовах війни та післявоєнної відбудови» (м. Суми, 8–9 червня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

– V Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародні відносини і безпека в багатопольарному світі: контури нового світоустрою для України та світу» (м. Суми, 30 червня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

– IX Міжнародної наукової конференції «Держава і Церква в новій та новітній історії України» (м. Полтава, 26–27 жовтня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

– VI Міжнародна науково-практична конференція «Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід» (м. Тернопіль, 17–18 травня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь).

– Міжнародна науково-практична конференція приурочена 110-й річниці початку Першої світової війни «Велика війна в історії людства» (м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2024 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

– I Всеукраїнська студентська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених» (м. Тернопіль, 19 квітня 2024 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

– XI Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Українська минушина: війни за ідентичність і незалежність» (м. Київ, 20 квітня 2023 р., форма участі – онлайн доповідь, публікація).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту. За змістом дисертаційна робота Грабець Юлії Андріївни на тему «Діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр.», поданого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю – 032 Історія та археологія відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (змінami, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341).

Дисертація Грабець Ю. А. на тему «Діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини у 1918–1939 рр.», рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Голова засідання:

Доктор педагогічних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства

Тернопільського національного

педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

Наталія ІГНАТЕНКО

